

Demokrati og medborgerskab

INDHOLDSFORTEGNELSE

3 Indledning

4-7 Begrebsafklaring

En introduktion til centrale begreber som "demokrati" og "medborgerskab" i en dansk-tysk kontekst, og hvordan disse begreber praktiseres forskelligt i de to lande

8-9 Kontekst

Hvorfor arbejde med demokrati og medborgerskab i en dansk-tysk kontekst? – potentialerne i det grænseoverskridende samarbejde

10-19 Sammenligning

Danmarks og Tysklands styreformer og strukturer

20-23 Eksempler

Hvem arbejder med demokratisk dannelse?
Eksempler på relevante aktører på tværs af offentlige institutioner, civilsamfundet, uddannelse og samarbejdsmuligheder på tværs af grænsen

26-37 Interviews

Stemmer fra praksis –
perspektiver på demokrati, engagement og samarbejde

38-39 Kontakter

KOLOFON

REDAKTION

Angela Jensen, Anne-Mette Olsen, Annika Carstensen, Barbara Hansen, Galina W. Jørgensen, Vivien Vogt

Materialet er baseret på mange års erfaring og viden inden for dansk-tysk samarbejde. Udarbejdelsen af teksterne er sket med støtte fra de angivne kilder samt digitale opslagsværker som værktøj til sproglig og indholdsmæssig optimering og strukturering.

KONTAKT

Region Sønderjylland-Schleswig
Interreg-Projekt NETE
Lyren 1, 6330 Padborg, Danmark
projektnete@region.dk
Tlf. +45 74670501
🌐 www.projekt-nete.eu

DESIGN

FRESHKONZEPT GmbH
Maike Liepolt
Mühlendamm 21, 24937 Flensburg, Deutschland
m.liepolt@freshkonzept.de
Tlf. +49 461 8405235
🌐 www.freshkonzept.de

Kofinanziert von
der Europäischen Union
Medfinansieret af
Den Europæiske Union

INDLEDNING

Dette materiale skal inspirere og motivere både offentlige forvaltninger og civilsamfundsaktører i Interreg-programregionen Deutschland-Danmark til at indgå i samarbejder på tværs af grænsen for at styrke *demokratisk deltagelse, medborgerskab og interkulturel forståelse*.

Gennem begrebsafklaringer, struktursammenligninger, konkrete eksempler, erfaringer og anbefalinger ønsker vi at fremme en bedre forståelse for, hvordan grænseoverskridende samarbejde kan bidrage til et levende og inkluderende demokrati i Danmark og Tyskland.

Materialet er udviklet som led i delmål 3 i det dansk-tyske Interreg-projekt NETE (NETværk – Netzwerke Transversal – Empowering). Det skal støtte og inspirere aktører, der engagerer sig i eller interesserer sig for det grænseoverskridende samarbejde mellem Danmark og Tyskland.

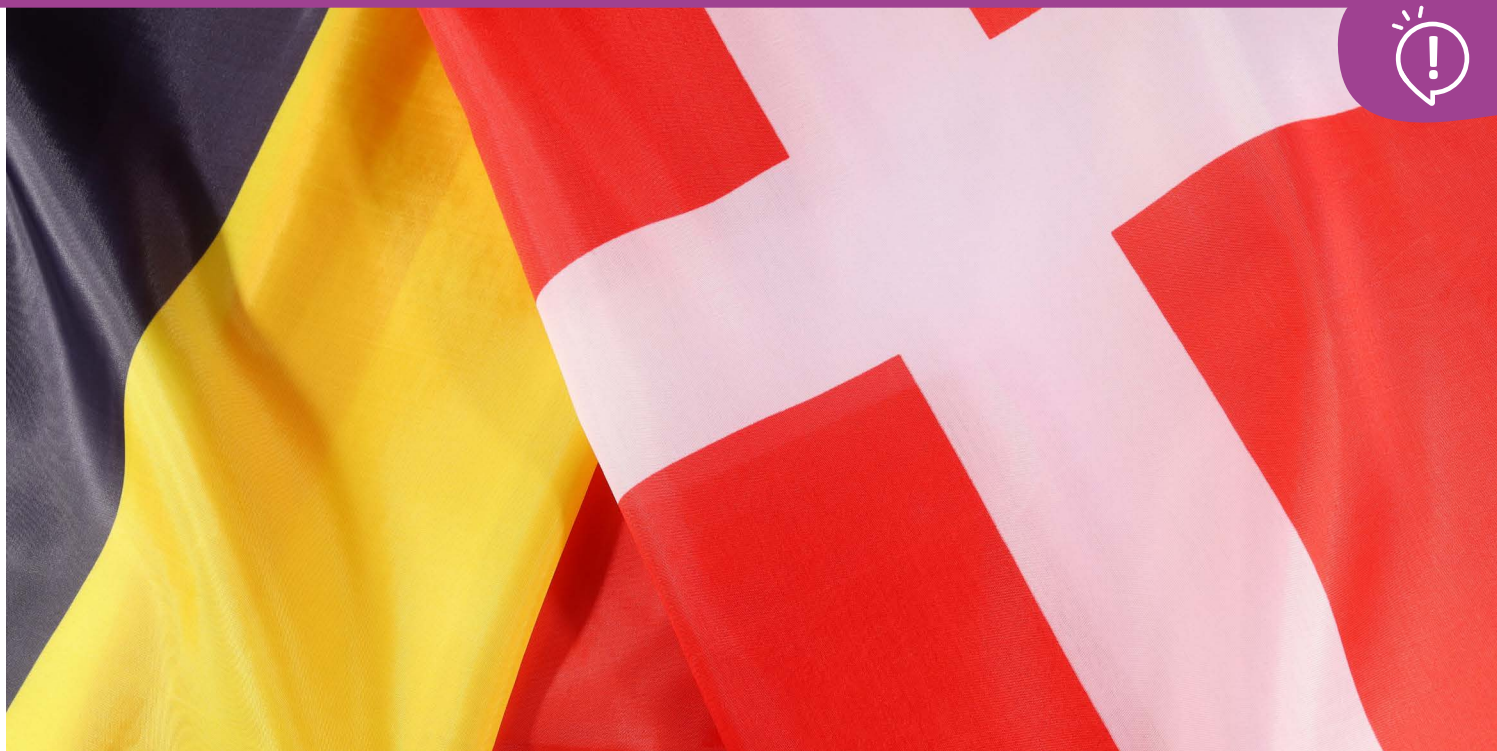
Som projektpartner i NETE ser vi et stort potentiale i at udveksle erfaringer fra praksis i Danmark og Tyskland. Gennem udveksling af erfaringer om demokrati og borgerligt engagement ønsker vi at fremme forståelsen for, hvordan vores naboland arbejder med demokrati, og inspirere til igangsættelse eller videreudvikling af fælles dansk-tyske projekter.

God fornøjelse med læsningen!

Målgruppe

Materialet henvender sig til ansatte i offentlige forvaltninger og civilsamfundsaktører, der arbejder med demokrati og medborgerskab og ønsker at styrke det grænseoverskridende samarbejde gennem erfaringsudveksling, nye tiltag og demokratisk dialog på tværs af grænsen.

Formål med materialet

- Øge forståelsen for begreber som "demokrati" og "medborgerskab" i en grænse regional kontekst
- Give deltagerne viden og inspiration, så de kan fortsætte arbejdet med grænseoverskridende samarbejde i deres egen praksis
- Synliggøre aktører og netværk, der arbejder med demokrati og medborgerskab
- Inspirere til nye projekter gennem eksempler på allerede gennemførte aktiviteter

Begrebsafklaring

En introduktion til centrale begreber som "demokrati" og "medborgerskab" i en dansk-tysk kontekst, og hvordan disse begreber praktiseres forskelligt i de to lande.

Fælles demokratiske værdier, forskellige ord

Når vi arbejder med demokrati og medborgerskab i en dansk-tysk sammenhæng, er det vigtigt at være opmærksom på, at de ord, vi bruger, ikke altid betyder det samme – selv når de umiddelbart ligner hinanden. Nogle begreber har ingen direkte oversættelse, og det kan føre til misforståelser, hvis vi ikke taler om forskellene.

Medborgerskab – *Bürgerschaftliches Engagement, Teilhabe*

I Danmark taler vi om medborgerskab som et bredt begreb, der dækker over både *rettigheder, deltagelse og følelsen af at høre til* i et fællesskab. Det er ofte forbundet med sociale fællesskaber, frivillighed og lokal forankring – og det handler ikke nødvendigvis om at være statsborger, men om at aktivt deltage i samfundslivet og samfundets udvikling, uanset baggrund ^{1 + 2}.

I Tyskland findes ikke én entydig oversættelse af *medborgerskab*. I stedet findes flere beslægtede begreber, som bruges i forskellige sammenhænge:

- ***Bürgerschaftliches Engagement***³

Bruges om borgernes selvorganiserede og frivillige *engagement* i deres nærmeste omgivelser – fx i foreninger, sociale projekter og politiske initiativer. Det minder om den danske idé om aktivt medborgerskab, men har ofte en mere organiseret og formel ramme.

- ***Teilhabe***⁴

Betyder direkte *deltagelse* og bruges især om *social inklusion* i forbindelse med udsatte grupper som mennesker med handicap eller indvandrere. Den beskriver muligheden for at tage del i samfundet – økonomisk, kulturelt og politisk.

- ***Partizipation***

Lægger vægt på inddragelse i den politiske beslutningsproces.

- ***Bürgersinn***

Et mere værdiladet begreb, som handler om *borgerånd*, altså ansvarsfølelse og vilje til at handle til gavn for fællesskabet. Det er beslægtet med den danske idé om "samfundssind".

Disse begreber dækker tilsammen mange af de samme områder som det danske medborgerskab, men de har hver især *forskellige historiske, sociale og politiske konnotationer*, som ikke helt lader sig oversætte én til én.

¹ medborgerskab — Den Danske Ordbog. (o. D.).

 <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=medborgerskab>

² Medborgerskab. (o. D.).

 www.sbst.dk/handicap/udviklingshaemning/temaer/medborgerskab

³ Katrin Zeh. (2025, 1. April). Bürgerschaftliches Engagement (BE). caritas.de.

 www.caritas.de/glossare/buergerschaftliches-engagement-be

⁴ Bildung, B. F. P. (2023, 20. September). Teilhabe und Inklusion. bpb.de.

 www.bpb.de/themen/inklusion-teilhabe/behinderungen/521497/teilhabe-und-inklusion/#node-content-title-6

Demokratiebildung – et begreb, der kræver mere end ét dansk ord

Det tyske begreb *Demokratiebildung* bruges flittigt i både uddannelses-, kultur- og samfundssammenhænge, men det lader sig ikke umiddelbart oversætte med ét dækkende dansk ord. Det handler nemlig ikke blot om undervisning i demokrati, men om en bredere proces, hvor børn, unge og voksne udvikler forståelse, færdigheder og ønske om aktiv deltagelse i samfundet.

I en dansk kontekst kan begrebet oversættes på flere måder – alt efter hvad man vil fremhæve. Ofte bruger vi "demokratisk dannelse", især når vi vil understrege den langsigtede udvikling af holdninger og værdier hos det enkelte menneske. Det passer godt til det tyske fokus på hele mennesket og dets rolle i fællesskabet.

Hvis man ønsker en mere faglig eller konkret tilgang, taler vi om "undervisning i demokrati", typisk i forbindelse med skolen og særligt samfundsfag. Det dækker dog kun en del af det, *Demokratiebildung* handler om.

Andre foretrækker begrebet "demokratilæring", som peger på, at man lærer demokrati gennem erfaring – ved at deltage, diskutere og have indflydelse i praksis. Det matcher den tyske forståelse af, at demokrati ikke blot er et pensum, men noget der skal leves og opleves.

Endelig ser vi i mere formelle eller politiske tekster udtryk som "kompetencer til demokratisk deltagelse" eller "demokratisk handlekompetence". De er præcise, men lidt mere tekniske og mindre egnede i formidling til en bred målgruppe.

Er det vigtigt at kende forskellene?

Når vi mødes på tværs af grænsen for at samarbejde om projekter med demokrati i fokus, kan vi let komme til at tro, at vi taler om det samme, fordi vi bruger de samme ord. Men vores forståelser er præget af vores nationale traditioner, skolesystemer og politiske kulturer.

Hvis vi for eksempel planlægger et projekt, der skal styrke medborgerskab, vil en dansk deltager måske tænke på lokal frivillighed og unges deltagelse i samfundslivet, mens en tysk deltager måske tænker på borgerinddragelse i forvaltningsprocesser eller sociale rettigheder, hvis ordet medborgerskab ikke oversættes korrekt.

Derfor er det en styrke at begynde samarbejdet med at *undersøge og tale åbent om, hvad vi hver især forstår ved disse begreber*. På den måde undgår vi misforståelser – og vi kan bruge forskellighederne som en ressource til at udvide vores egen forståelse.

Hvorfor arbejde med demokrati og medborgerskab i en dansk-tysk kontekst?

Potentialerne i grænseoverskridende samarbejde

- At arbejde med demokrati i en dansk-tysk kontekst skaber unikke muligheder for demokratisk læring og udvikling. Når mennesker fra to forskellige samfund mødes, opstår en særlig dynamik, hvor forskelle i sprog, kultur og historiske erfaringer bliver udgangspunkt for dialog og fælles refleksion. I denne sammenhæng oplever deltagerne, hvordan håndtering af forskellighed og usikkerhed – også kendt som *ambiguitetstolerance* – i dialog bliver en værdifuld styrke. Udvekslingen med andre kulturer og perspektiver fremmer denne evne og giver dem mulighed for at kommunikere og samarbejde konstruktivt i en kompleks, globalt forbundet verden.

- I det dansk-tyske samarbejde bliver det tydeligt, at mange af vores samfundsudfordringer – fra klimakrise til digital dannelse – ikke kan løses alene. Det kræver fælles løsninger og handling på tværs af grænser. Her opstår en forståelse for *globalt medborgerskab*, hvor deltagerne inspireres til at tage ansvar – både lokalt og globalt.
- Demokratiske erfaringer opstår, når unge og voksne deltager i fælles projekter, hvor de formulerer egne synspunkter, lytter til andres og er med til at træffe beslutninger. Det kan f.eks. ske i tværnationale workshops, debatforløb, medborgerskabsprojekter og ungdomsparlamerter, hvor deltagerne arbejder sammen om temaer som klima, ytringsfrihed eller digitalt medborgerskab. Her lærer man ikke kun *om* demokrati – man oplever, hvordan det virker i praksis.
- I en grænseregion som den dansk-tyske er det vigtigt at samarbejde. Initiativer og projekter understøttes og forankres af de offentlige forvaltninger på begge sider af grænsen. Via samarbejdet mellem de kommunale forvaltninger kan samarbejdet – f.eks. med udgangspunkt i demokrati – blive en del af de organisatoriske rammer og få varige effekter.
- Men for at kunne samarbejde på en meningsfuld måde og med gensidig respekt og forståelse for hinandens strukturer og arbejdsgange er det vigtigt at kende til organiseringen på begge sider af grænsen. Det skaber grobund for en fælles demokratisk kultur i grænseregionen, som bygger på dialog, respekt og fælles ansvar.

For at understøtte forståelsen af strukturerne sammenligner det næste afsnit demokratiske strukturer i Danmark og Tyskland.

Sammenligning af styreformer og strukturer

I beskrivelsen af de demokratiske strukturer er der taget udgangspunkt i de aspekter, der er mest relevant i en dansk-tysk samarbejds kontekst. Da Tyskland er en føderal republik, hvor delstaterne har stor medindflydelse, tages der nogle steder udgangspunkt i delstaten Schleswig-Holstein, som er den mest nærliggende samarbejdspartner, når det gælder borgernære projekter mellem de to lande, og nogle gange tages der udgangspunkt i hele forbundsrepublikken Tyskland.

Statsformen i Danmark og i Tyskland

Danmark er et konstitutionelt monarki med en demokratisk styreform. Statsoverhovedet er kongen eller dronningen af Danmark. Den politiske magt ligger hos Folketinget og regeringen. Regeringen ledes af statsministeren. I Danmark er forholdet mellem kongen og statsministeren præget af både formelle og ceremonielle traditioner, hvor kongen fungerer som statsoverhoved uden direkte politisk indflydelse.

Tyskland er en føderal republik med en demokratisk styreform. Statsoverhovedet er præsidenten (*Bundespräsident*), mens den politiske magt udøves af Forbundsdagen (*Bundestag*) og Forbundsrådet (*Bundesrat*). Regeringen ledes af *Bundeskanzlerin*.⁶

En helt fundamental forskel mellem de to lande er således, at man syd for grænsen har en føderal stat med flere delstater i føderationen, mens man nord for grænsen har en enhedsstat med en centralregering. Det er derfor afgørende at være opmærksom på, at mens den danske regering varetager alle politiske og reguleringsmæssige områder, så findes der i Tyskland en fordeling af disse mellem den føderale regering i Berlin og regeringerne for delstaterne – specifikt for Schleswig-Holstein delstatsregeringen (*Landesregierung*) i Kiel. Dog skal det nævnes, at danske kommuner og regioner har et omfattende ansvar f.eks. sundhed, skoler og ældrepleje – dog uden lovgivningskompetence, som ligger centralt. Forskellen er historisk betinget, og der er store regionale forskelle.⁷

⁶ https://lex.dk/Tysklands_forfatning

⁷ Lokale und regionale Behörden in der deutsch-dänischen Grenzregion, ein Vergleich zwischen der Region Syddanmark (Dänemark) und dem Land Schleswig-Holstein (Deutschland)

Strukturer i Danmark og Tyskland

I nedenstående tabel sammenlignes nogle af de centrale demokratiske strukturer i hhv. Danmark og Tyskland. Oversigten er ikke udtømmende, men forholder sig til de aspekter, der er særligt relevante for det dansk-tyske samarbejde.

Område	Danmark	Tyskland
Statsform	Enhedsstat, konstitutionelt monarki	Føderal stat, parlamentarisk republik
Befolkning pr. maj '25	5,9 mio.	85,9 mio.
Organisation	5 regioner (Region Sjælland, Region Hovedstaden, Region Syddanmark, Region Midtjylland, Region Nordjylland – Region Sjælland og Region Hovedstaden sammenlægges til Region Østdanmark, der etableres pr. 1. januar 2027), 98 Kommuner	16 delstater (<i>Bundesländer</i>), 11.200 kommuner (<i>Gemeinden</i>) på landsplan, 1.100 i delstaten (<i>Bundesland</i>) Schleswig-Holstein. *OBS: Det danske begreb "Kommuner" eksisterer på tysk side, men omfatter hele det kommunale niveau, dvs. "Gemeinden, Ämter, Städte og Kreise". Se mere i næste afsnit.
Nationalt parlament	Folketinget – det folkevalgte parlament. 179 medlemmer i alt, inkl. 2 fra Grønland og 2 fra Færøerne.	Forbundsdagen (<i>Bundestag</i>) og Forbunds- rådet (<i>Bundesrat</i>), hvor <i>Bundestag</i> er det folkevalgte parlament og svarer til Folketing i Danmark og <i>Bundesrat</i> er et organ for delstaternes regeringer og er ikke folke- valgt; medlemmerne udpeges af delstatsregeringerne. <i>Bundestag</i> vedtager f.eks. først et lovforslag, efter <i>Bundesrat</i> har taget stilling til det. Det lovlige antal medlemmer af Forbundsdagen har været 630 siden 2024. Resultatet af den anden stemme er afgørende for fordelingen af pladser.

Område	Danmark	Tyskland
Forfatning	<i>Danmarks Riges Grundlov (grundloven) Første gang underskrevet i 1849 og markerede overgang fra enevælde til konstitutionelt monarki. Nuværende grundlov stammer fra 5. juni 1953 og indeholder bl.a. indførelsen af kvindelig arvefølge til tronen. Ingen lov må være i strid med den. En ændring er meget vanskelig og skal bl.a. støttes af mindst 40% af alle stemmeberettigede.</i>	<i>Grundgesetz trådte i kraft i 1949 som en midlertidig forfatning for Vesttyskland (BRD). Efter genforeningen med DDR i 1990 blev den gældende for hele Tyskland. Forfatningen kan ændres ved en lov, der vedtages med to tredjedele flertal i både Forbundsagen og Forbundsrådet. Dog er visse grundlæggende principper, såsom menneskets værdighed og demokratiets grundstruktur, beskyttet af en "evigheds klausul" og kan ikke ændres.</i>
Magtens tredeling	<i>Magtens tredeling: den lovgivende magt, den udøvende magt, den dømmende magt.</i> <i>Folketingets Ombudsmand er valgt af Folketinget og fungerer som en uafhængig kontrolinstans over for den udøvende magt.</i>	<i>Magtens tredeling: den lovgivende magt, den udøvende magt, den dømmende magt.</i> <i>Ingen samlet Ombudsmand – særkommissærer (Beauftragte) for datasikkerhed, ligestilling, m.m.</i>
Ytringsfrihed	<i>I Danmark er ytringsfriheden beskyttet af Grundlovens § 77, og det betyder, at alle har ret til at ytre sig frit i skrift og tale.</i> <i>Pressefrihed med en mere absolut tilgang til ytringsfrihed.</i>	<i>I Tyskland er ytringsfriheden garanteret i Grundgesetz artikel 5., stk. 1. Dog har den sine begrænsninger i stk. 2, bl.a. når det gælder nazistisk propaganda og Holocaust-benægtelse.</i> <i>Pressefrihed, dog med mere omfattende lovgivning, der begrænser visse ytringer for at beskytte demokratiet og individets værdighed.</i>
Styreform og forvaltning	<i>Al lovgivning vedtages i Folketinget. Centralregeringen ledes af statsministeren. Regionalt selvstyre bygger på regionsråd (der ledes af regionsrådsformand). Lokalt selvstyre bygger på kommunalbestyrelser (der ledes af en borgmester). Det lokale selvstyre bygger på kommunalfuldmagten.</i>	<i>Delstater med stor autonomi. Forbundsregeringen ledes af en kansler (Bundeskanzler*in). Delstatsregeringerne ledes af en ministerpræsident.</i> <i>Forskellige typer af regionalt og lokalt selvstyre i de enkelte delstater. Delstaterne (Bundesländer) har ret til at vedtage love i overensstemmelse med den føderale forfatning.</i>

Område	Danmark	Tyskland
Valuta og EU-forhold	Dansk krone (nej til euro i folkeafstemning 2000)	Euro (medlem af eurozonen)
Valg	Valg hvert 4. år. Ingen fastlagt dato, statsministeren kan selv udskrive valg, inden valgperioden udløber. Forholdsvalg i et samlet valg (hele landet er én valgkreds opdelt i storkredse og opstillingskredse). Danske og tyske valgår falder sjældent sammen, hvilket udfordrer det politiske samarbejde hen over grænsen.	Valg afholdes som regel hvert fjerde år i september. Halvdelen af politikerne vælges direkte i enkeltvalgkredse (første stemme), den anden halvdel via partilister (anden stemme).
Politiske partier	Procentgrænse på 2 %. Slesvigsk Parti (SP), der repræsenterer det tyske mindretal i Sønderjylland, er fritaget for underskriftsindsamling for at kunne stille op til valget. I 1983 blev det tyske sekretariat i København oprettet, og dermed er mindretallet konstant repræsenteret i København. Derudover er der i kommunalbestyrelserne en særordning for SP, som betyder, at hvis partiet ikke får nok stemmer, har det et observatørmandat – dvs. taleret, men ikke stemmeret. Partilandskabet er præget af mange mindre partier og hyppige mindretalsregeringer, hvilket kræver et bredt samarbejde i Folketinget.	Spærregrænse på 5 % Der Südschleswigsche Wählerverband (SSW), der repræsenterer det danske mindretal i Sydslesvig er fritaget for spærregrænsen. Fritagelsen gælder ikke kun SSW men de nationale mindretal i Tyskland generelt. Partilandskabet er domineret af større partier og koalitionsregeringer, ofte bestående af to eller tre partier.
Ligestilling og inklusion	Ministerier og centrale projekter, ingen lovpligtig lokal ligestillingsrepræsentation. Ikke systematisk på alle forvaltningsniveauer.	Lovpligtige "Gleichstellungsbeauftragte" i kommuner og delstater. "Behindertenbeauftragte" (Handicapkommissær) på alle forvaltningsniveauer.

Område	Danmark	Tyskland
Skolestruktur	<i>Undervisningspligt, ingen skolepligt (dvs. mulighed for hjemmeundervisning).</i> <i>Folkeskole fra 0.-9. klasse, derefter mulighed for ungdoms- og videregående uddannelser.</i> <i>Eleverne i Danmark starter i 0. klasse som seksårige. Det betyder, at de danske elever er ældre end de tyske elever på samme klassetrin.</i> <i>Næsten ens skoleferie for alle elever i hele landet.</i>	Skolepligt. I Schleswig-Holstein: Grundskole fra 1.-4. klasse, dernæst valg af fællesskole eller gymnasium afhængigt af faglige færdigheder. Dernæst mulighed for videregående uddannelser. Eleverne i Tyskland starter som seksårige i 1. klasse. Det betyder, at de danske elever er ældre end de tyske elever på samme klassetrin. Skoleferierne er forskudt i delstaterne, og fordelingen roterer hvert år, så delstaterne skifter ferieperiode af hensyn til f.eks. trafikafvikling.
Demokratisk dannelse	<i>Ansvar for demokratisk dannelse ligger bl.a. hos Børne- og Undervisningsministeriet, oplysningsforbund, højskoler.</i> <i>Det fremgår af folkeskolelovens formålsparagraf (§ 1), at skolen skal: „...forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre.“</i> <i>Demokratiske principper øves i eks. elevråd.</i>	Ansvarlig for demokratisk dannelse: "Bundeszentrale für politische Bildung" Den føderale myndighed for politisk dannelse (Forbundscentralen for politisk dannelse), offentlig myndighed under det tyske indenrigsministerium med det formål at fremme og styrke demokratisk bevidsthed. Ydermere "Landeszentrale für politische Bildung", samarbejde med skoler og NGO'er. Schulgesetze fastslår ligeledes, at eleverne skal forberedes til deltagelsen i et demokratisk samfund. Delstatsbestemte læreplaner; inkluderet i fag som Politik og Sozialkunde (samfundsfag). Demokratiske principper øves i f.eks. elevråd.

Område	Danmark	Tyskland
Ungdomsfora	<i>DUF (Dansk Ungdoms Fællesråd, en paraply- og interesseorganisation for 78 landsdækkende børne- og ungdomsorganisationer med formålet at styrke børn og unges deltagelse i demokratiet og foreningslivet).</i>	Ungdomsfora som del af " <i>Demokratie Leben!</i> " med egen fondsadgang. Ingen organisation som DUF, der går på tværs af politiske/religiøse organisationer, mere decentraliseret og opdelt efter delstater og områder, herunder f. eks. <i>Landesjugendringe</i> .
Livslang læring	<i>I Danmark har man en stærk tradition for folkeoplysning og voksenundervisning bl.a. gennem folkehøjskoler, som tilbyder foredrag og kurser til voksne.</i>	I Tyskland er det almindeligt, at " <i>Bildungsstätten</i> " tilbyder alternative læringsrum til børn, unge og voksne som camps, arbejdsgiverbetalt ophold for voksne mv.

Selvom der er markante forskelle mellem Danmark og Tyskland/Schleswig-Holstein, særligt i forhold til styreformer og administrative strukturer, behøver disse ikke være en barriere for samarbejde – tværtimod. Når forskellene bliver genstand for gensidig forståelse og respekt, åbner det op for et langt mere målrettet og tilpasset samarbejde.

Kommunale forvaltninger

Både i Danmark og Tyskland er kommunale forvaltninger underlagt demokratisk kontrol via valgte politiske organer, hvor der vælges repræsentanter for den lokale befolkning for afgrænsede tidsperioder. Udover medbestemmelse via repræsentativt demokrati bliver borgerne også inddraget via direkte demokrati, f.eks. ved høringer og borgerinddragende processer.

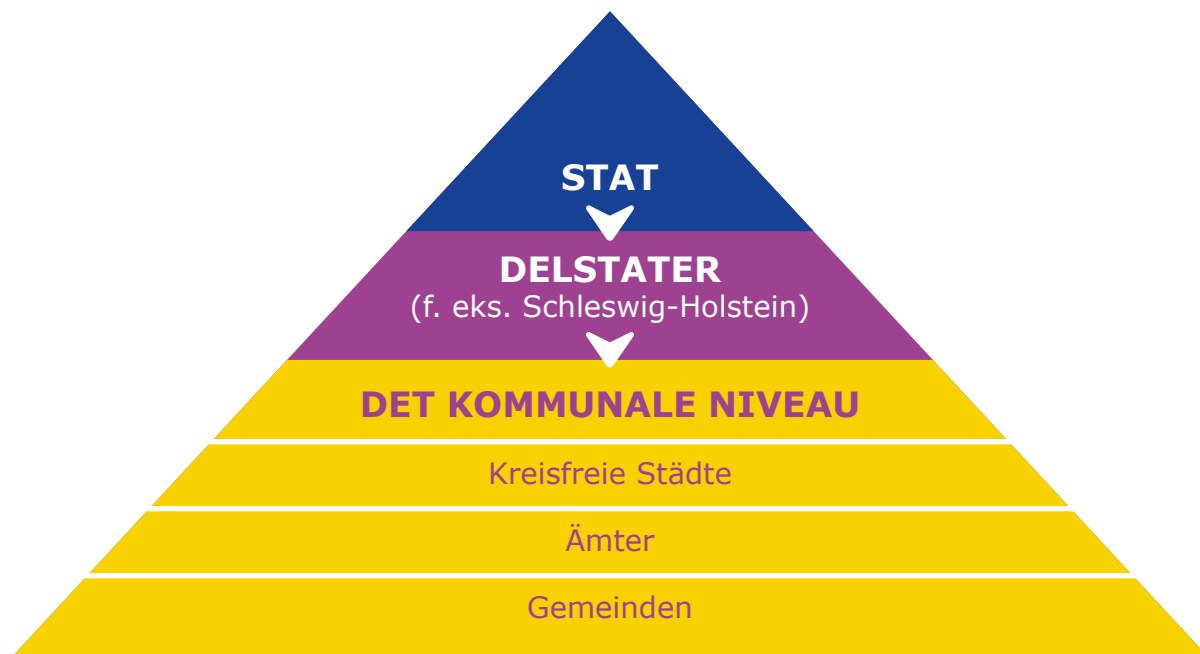
Når vi i det dansk-tyske samarbejde taler om samarbejde mellem kommunale forvaltninger, betyder det i praksis ofte, at der samarbejdes mellem danske kommuner og større tyske kommunale administrative enheder som *Landkreise* eller *kreisfreie Städte*. Baggrunden er det komplekse tyske kommunale landskab.

På tysk bruges ordet "kommune"⁸ som en fællesbetegnelse for de lokale myndigheder på det nederste administrative niveau: Det kan både være *Gemeinde*, *Stadt*, *Amt*, *kreisfreie Stadt* eller *Kreis*. Alle nævnte enheder svarer nogenlunde til det danske "kommunale niveau" – altså det lag i systemet, der varetager lokal administration, uanset om det er en landsby eller en storby.

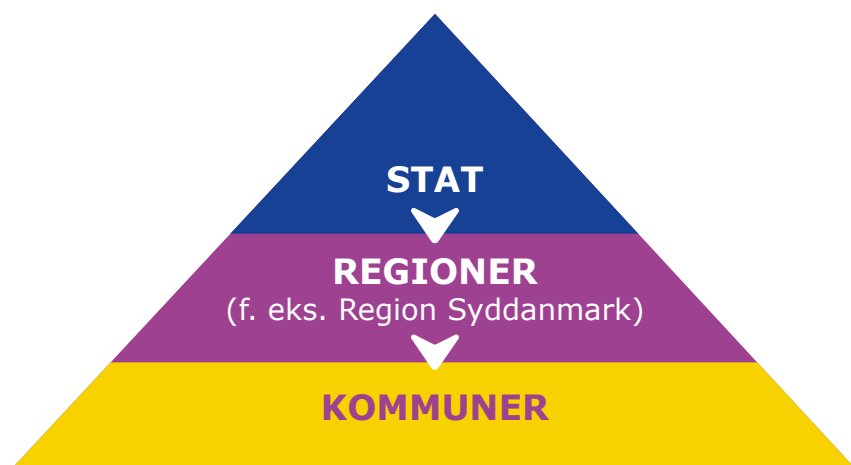
⁸ https://de.wikipedia.org/wiki/Gemeinde_%28Deutschland%29

Opbygning af den tyske forvaltningsstruktur

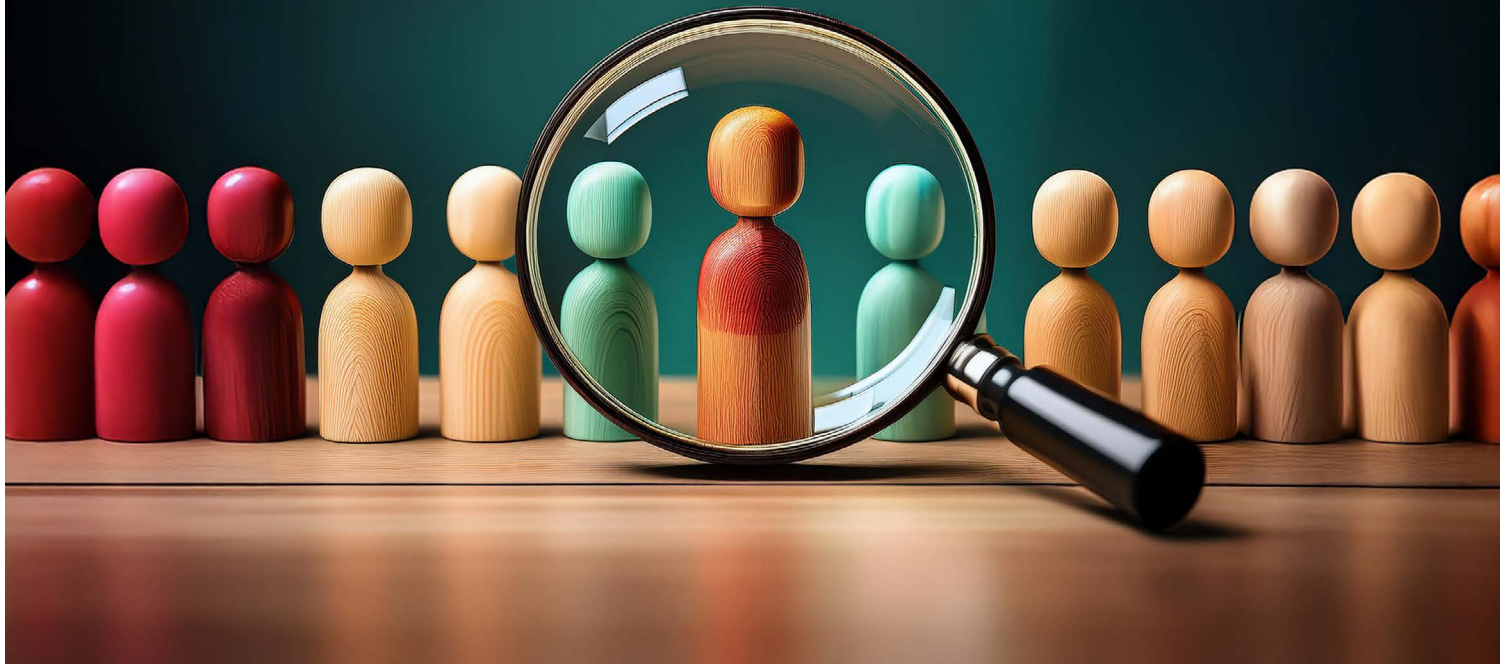
Opbygning af den danske forvaltningsstruktur

Mens Danmark således har en tendens til at samle et bredt spektrum af kommunale opgaver i større funktionelle enheder, er der i Tyskland en tradition for en decentral og differentieret opgavefordeling på det kommunale niveau (*Gemeinden*, *Ämter*, *Landkreise*), delstater og på forbundsniveauet. Afhængigt af størrelsen har den mindste administrative enhed "*Gemeinden*" enten en frivillig eller en formel administrativ ledelse, hvilket er grunden til, at der findes et niveau af "*Ämter*" som administrerer flere kommuner i forbund.

Enhed	Antal	Indbyggere	Ansvarsområder
Kommune DK (folkevalgte repræsentanter)	98	Mindste: 1.800 (Læsø) Største: 613.000 (København)	<i>Folkeskoler, dagtilbud, ældreomsorg, anden social service, vejvæsen, lokale kulturinstitutioner, renovation, fysisk planlægning, natur og miljø</i>
Gemeinden SH (folkevalgte repræsentanter)	Ca. 1.120	Mindste: 7 (Gröde) Største: 325.000 (Pinneberg), de fleste op til 20.000	Alle opgaver inden for det lokale fællesskab, f.eks. vejvæsen, spildevand, byplanlægning, natur og miljø, kultur, idræt, erhvervsfremme
Ämter SH (Verwaltungs- einheiten)	83	Mindste: 1.440 (Pellworm) Største: 40.430 (Südtondern)	Sammenslutning af <i>Gemeinden</i> i et geografisk område for at varetage forvaltningsopgaver for kommunerne
Kreis/ kreisfreie Städte SH (folkevalgte repræsentanter)	11 kredse 4 kredsfree byer	Mindste: 77.000 (Neumünster) Største: 325.000 (Pinneberg)	Sammenslutninger af <i>Gemeinden/</i> <i>Ämter</i> , der delvist varetager kommunale opgaver og delvist varetager opgaver for delstaten Schleswig-Holstein f.eks. skoler, dagtilbud, renovation, vejevæsen, kultur, social service

Eksempler på kommunale forvaltningers arbejde med demokrati

Sønderborg Kommune

Borgerinddragelse omkring bystrategien for Gråsten-Rinkenæs-Egernsund. Via en digital platform kunne borgerne tilkendegive deres mening om, hvordan byudviklingen skulle foregå i dette område.

🌐 www.geoinfo.dk/Cases/borgerinddragelse-omkring-bystrategien-i-sønderborg-kommune

Stadt Lübeck

Borgerne i Lübeck initierer en såkaldt "Radentscheid", hvor indbyggerne skal stemme for en bedre cykelsikkerhed og -infrastruktur i byen.

🌐 www.radentscheid-luebeck.de/

Stadt Flensburg

Fit for medbestemmelse. Repræsentanter fra elevråd på alle skoler i byen bliver inviteret til at deltage i et forløb, som styrker elevrådene i at gennemføre inddragende projekter på egen skole.

🌐 www.flensburg.de/Politik-Verwaltung/Beteiligung/Beteiligung-von-Kindern-Jugendlichen/Fit-f%C3%BCr-Mitbestimmung/

Deutsch-dänisches Projekt „Wo soll die Reise hingehen?“

Sønderborg Kommune og Stadt Flensburg er initiativtagerne bag projektet, som via spørgeskort og workshops involverede borgerne i fremtidsønsker til udviklingen af grænseregionen.

🌐 www.kulturfokus.de/kulturnews-beitrag/wo-soll-die-reise-hingehen/

Hvem arbejder med demokratisk dannelse?

Eksempler på relevante aktører på tværs af offentlige institutioner, civilsamfundet, uddannelse og samarbejdsmuligheder

I dette afsnit gives eksempler på relevante aktører fra offentlige institutioner, civilsamfundet og uddannelse, som er relevante ift. demokratisk dannelse. Med udgangspunkt i disse aktører eksemplificeres desuden samarbejdsmuligheder på tværs af grænsen. Oversigten er ikke opstillet i prioriteret rækkefølge eller udtømmende, men skal give et indblik i mulige snitflader på tværs af grænsen.

Uddannelsesinstitutioner

For uddannelsesinstitutioner i bred forstand på begge sider af grænsen gælder det, at formidling af demokratiet og demokratiske strukturer er en integreret del af deres opdrag. De bidrager til at uddanne informerede, engagerede og ansvarlige borgere. Uddannelsesinstitutioner giver borgere viden og færdigheder, der er nødvendige for at forstå og deltage i demokratiske processer. Her kan nævnes kritisk tænkning, formidling af demokratiske værdier, at øve deltagelse og engagement via f.eks. elevråd og lige adgang til uddannelse og viden.

Eksempler på uddannelsesinstitutionernes arbejde med demokrati

Sønderborg Fælles Elevråd,

som består af formændene og næstformændene for de 17 folkeskoler i Sønderborg Kommune. Rådet skal sætte elevernes interesser på dagsordenen og fremmer deres medindflydelse. På den måde bliver eleverne inddraget i beslutningsprocesser og øver sig i at begå sig i demokratiske strukturer.

 <https://vidensby.com/det-faelles-elevraad/>

Internationale Jugendbildungsstätte Scheersberg

På tysk side er de såkaldte "*Bildungsstätten*", som giver skoleelever, men også unge og voksne, mulighed for anderledes læringsrum, centrale aktører ift. demokratisk dannelse. Scheersberg har f.eks. siden 2023 gennemført demokratifestivalen WUMMS!, som sætter demokrati på dagsorden gennem debat og foredrag, musik og kunstneriske indslag.

 www.wumms-festival.de/

Kieler Forschungsstelle Toleranz (KFT), Lehrstuhl für Sozialpsychologie und Politische Psychologie, Christian-Albrechts-Universität zu Kiel:

forsker inden for emnet "tolerance". Bedriver hovedsageligt grundforskning, men forsker også anvendelsesorienteret. Uddanner studerende indenfor emnet "tolerance" og arbejder med at overføre viden til samfundet.

Dansk-tysk projekteksempel "Demokrati i krig og fred",

hvor skoler inviteres til en to-dages workshop, hvor de arbejder med betydningen af demokrati i krig og fred, styrker deres demokratiske handlemuligheder og lærer om konfliktløsning.

Biblioteker

Bibliotekerne på dansk og tysk side af grænsen i Interreg-programregionen er centrale for demokratisk dialog og debat. De er garanten for fri og lige adgang til informationer og viden, sikrer samfundsmæssig og kulturel deltagelse og styrker på den måde demokratiets grundlæggende værdier. Det sker ved, at bibliotekerne bidrager til uddannelse og livslang læring, fremmer læsefærdigheder, beskytter ytringsfrihed og understøtter digital inklusion. Derudover agerer bibliotekerne mødesteder for den offentlige debat og støtte til det lokale samfund.⁹

Eksempler på bibliotekernes arbejde med demokrati

Tønder Kommunes Biblioteker

Tusind bøger skal styrke læseglæden i Tønder. Biblioteket har fået midler til at købe nye bøger til skolebibliotekerne, som eleverne skal være med til at vælge. Dette skal styrke læselysten og læseglæden.

🌐 <https://tbib.dk/artikler/born/tusind-boger-skal-styrke-laeseglaeden-i-tonder>

Stadtbücherei Flensburg

Mobiltelefon-hjælpere på biblioteket: Elever fra et af byens gymnasier står til rådighed for at hjælpe borgere, der har udfordringer med deres mobiltelefon.

🌐 <https://stadtbibliothek.flensburg.de/index.php?object=tx,2792.3&ModID=11&FID=2792.728.1>

Tilbud og arrangementer

Biblioteker på begge sider af grænsen tilbyder en bred vifte af arrangementer til lokalbefolkningen med alt fra foredrag, højtlesning, bogklubber for alle aldersgrupper, til strikkecaféer eller kreative værksteder.

Dansk-tysk foredragsrække "De Fremmede": I anledning af 80-års jubilæet for 2. Verdenskrigs afslutning sætter grænselandets biblioteker fokus på, hvordan forskellige befolkningsgrupper i det dansk-tyske grænseland så på hinanden og levede sammen og hver for sig i efterkrigstiden. Deltagerne får viden om livet i kølvandet på anden verdenskrig og om, hvordan krigen stadig præger grænselandet her 80 år efter dens afslutning.

🌐 www.kulturfokus.de/dk/kulturnews-beitrag-d/de-fremmede/

Sammenligning dansk og tysk side

Selvom bibliotekerne på dansk og tyske side har en lignende funktion i forhold til demokratisk dannelse og tilbyder sammenlignelige tjenesteydelser, er der nogle strukturelle forskelle, som primært kan henføres til følgende faktorer:

Decentralisering vs. centralisering: I Danmark er bibliotekerne forankret i biblioteksloven, hvilket sikrer lignende struktur og finansiering på tværs af landet. I Tyskland er bibliotekerne decentraliseret og udviser derfor større forskelle i struktur og økonomisk råderum, som er afhængige af den enkelte delstat og kommune. I det dansk-tyske samarbejde kan det betyde, at bibliotekerne på tysk side ikke kan bidrage med de samme tidsmæssige, økonomiske og personalemæssige ressourcer, som det er muligt for bibliotekerne på dansk side.

⁹ 🌐 www.bpb.de/die-bpb/presse/pressemitteilung/547859/land-schafft-demokratie-bibliothek-staerken-demokratie-in-laendlichen-regionen/

🌐 www.bibliothekverband.de/bibliothek-und-demokratie

Foreninger

Foreninger på begge sider af grænsen repræsenterer og varetager interesser for specifikke grupper af samfundet. Det kan være inden for en bred vifte af områder som politik, kultur eller idræt. Foreninger giver borgere mulighed for at engagere sig aktivt i samfundet. Ved at deltage i foreninger kan individer påvirke beslutninger og politikker, der vedrører deres interesser. Desuden skaber foreninger netværk, hvor mennesker med fælles interesser kan mødes, udveksle ideer og samarbejde om fælles mål. Dette kan føre til større samfundsmæssig sammenhæng og solidaritet. Foreninger kan ligeledes bidrage til at uddanne og informere deres medlemmer om demokratiske processer og rettigheder ved at demokrati bliver udøvet i "miniformat" i foreningerne. Samlet set styrker foreninger det demokratiske samfund ved at give borgere mulighed for at organisere sig, udtrykke deres interesser og påvirke samfundsudviklingen.

Eksempler på foreningers arbejde relateret til demokrati

Det danske og det tyske mindretal i grænseregionen har begge foreninger, der arbejder for at fremme mindretallenes interesser hver for sig, og som samarbejder med hinanden samt på tværs af mindretal og flertal. Det kan være inden for politik, idræt eller kunst og kultur.

Projekteksempler

BovIF-generalforsamling

I 2025 afprøvede Bov IF i Aabenraa Kommune et nyt koncept for generalforsamlingen for at få flere til at komme. Mens de voksne deltog i generalforsamling og foredrag, kunne børnene afprøve forskellige sportsgrene i sportshallen. <https://graastenavis.dk/Artikler/bov-if-nyttaenker-generalforsamling-i-5-afdelinger/>

Dansk-tysk projekt „Grænselandet på tomten“

Et samarbejdsprojekt mellem Boben Op, Mobilitetsforeningen (Sønderborg Kommune), UNG KULT, Landjugend Kreis Schleswig-Flensburg og Løgumkloster Højskole. Projektet havde til formål at vise regionen på en ny måde, fremme kulturmøder på tværs af grænsen og sætte fokus på bæredygtig mobilitet og klimavenlig turisme. Projektet sendte forskellige grupper af deltagere på autentisk og CO2-neutral blafferrejse på jagt efter grænseværdierne i Sønderjylland og Nordtyskland.

Sammenligning dansk og tysk side

Foreninger i Danmark og Tyskland har mange ligheder, men der er også nogle forskelle på grund af de forskellige kulturelle, historiske og juridiske rammer i de to lande. Den vigtigste forskel er, at mange danske foreninger modtager offentlig støtte og tilskud, som delvist finansierer deres omkostninger, mens foreninger i Tyskland ofte er mere afhængige af medlemskontingenter og private donationer. For begge lande gælder det, at foreningernes arbejde er båret af ildsjæle, som skal have lyst og overskud til at indgå i dansk-tyske projekter, hvis samarbejdet på tværs af grænsen skal lykkes.

Kulturinstitutioner

Kulturinstitutioner som museer eller kulturhuse er vigtige aktører i den demokratiske samtale og demokratisk dannelse, da deres udstillinger, tilbud og dialogfora åbner op for en forståelse af den historiske tilblivelse af vores demokratiske samfundsform og formidler mangfoldigheden af de stemmer, som kommer til orde i et demokrati. Kunsten og kulturen kan vise forskellige nuancer og perspektiver af en samfundsmæssig debat og har potentiale til at inddrage borgerne i dialogen.¹⁰

Eksempler på kulturinstitutioners arbejde relateret til demokrati

Museum Kolding

Flere museer har udstillinger og undervisningsforløb om demokrati, f.eks. Museum Kolding, som formidler fortællinger om kulturarv, demokrati og identitet.

🌐 <https://www.destinationtrekantomraadet.dk/heart-jutland/museum-kolding-3-museer-i-kolding>

Lübecker Manifest für Museen

Museerne i Lübeck har initieret Lübecker manifest for museer, som opfordrer til, at museer i fællesskab arbejder mod antidemokratiske tendenser.

🌐 www.hansemuseum.eu/das-luebecker-manifest-fuer-museen-museen-setzen-ein-zeichen-fuer-demokratie/

Dansk-tysk projekt "Mens vi venter på tunnellen – fejrer vi Grundlovene!"

Ensemble Storstrøm, Ernestinenschule zu Lübeck og øvrige projektpartnere fejrer hhv. 75års og 175års jubilæet for grundlovene i Tyskland og Danmark via forskellige musikalske fællesaktiviteter.

Sammenligning dansk og tysk side

Der er mange større og mindre museer og andre kulturinstitutioner i den dansk-tyske grænseregion.

Fælles for de mindre museer og andre kulturinstitutioner på begge sider af grænsen er, at de ofte ikke råder over mange personaleressourcer og delvist drives af frivillige. På den tyske side af programregionen er der langt flere kulturhuse og kunsthøjskoler, der finansieres af private aktører. Her er det snarere private aktører, der arbejder inden for dette område.

¹⁰ 🌐 <https://dfs.dk/nyheder/nyheder/kulturhusene-danner-ramme-om-demokratiske-processer/>

Borgergrupper

Grupper, der varetager interessen for forskellige befolkningsgrupper som ungeråd, lokalråd eller seniorråd bidrager til at gøre demokratiet mere inkluderende, dynamisk og ansvarligt ved at give forskellige grupper i samfundet en stemme og er dermed en måde at påvirke politiske beslutninger på. Det kan være ungeråd, der præsenterer deres syn på et planlagt projekt over for lokalpolitikere; lokalråd, der sætter deres præg på et bestemt område i deres by, eller seniorråd, der inviterer til foredrag og arrangementer.

Eksempler på borgergruppers arbejde relateret til demokrati

Jugendforen på tysk side og ungdomsråd på dansk side er bindeled mellem de unge og politiske beslutningstagere. I Sønderborg kommune bliver en mangfoldig gruppe af unge f.eks. involveret i udviklingen af "Plan for ungekultur", således at de unges ønsker og behov bliver tilgodeset.

Næstved Ungeråd besøgte Lübecker Jugendring og lærte om forskelle og ligheder i arbejdet med målgruppen "unge". Derudover blev forskellige fælles emner drøftet, og der blev oprettet et netværk.

Rens Egnsråd og die Gemeinde Ladelund vil sammen udvikle og gennemføre en musikfestival. Forud for festivalen bliver der afholdt borgermøder for at inddrage borgerne i planlægningen af festivalen.

Sammenligning dansk og tysk side

Borgergrupper som lokalråd, ungeråd eller seniorråd arbejder i begge lande for at varetage borgergruppernes interesser. På dansk side er grupperne dog ofte mere formelle og integrerede i den kommunale politiske struktur, mens de på tysk side kan være mere uformelle og projektbaserede, ofte støttet af eksterne organisationer. Derfor er der på dansk side ofte et bredere fokus på politik og rettigheder samt direkte påvirkning af lokalpolitikken, mens grupperne på tysk side kan have et mere specifikt fokus gennem projekter og initiativer, der påvirker politikken på en mere uformel måde.

Stemmer fra praksis – perspektiver på demokrati, engagement og samarbejde

Demokrati kommer ikke kun til udtryk i koncepter og strukturer, men frem for alt i erfaringer og historier fra mennesker, der aktivt former det. De følgende interviews viser, hvor mangfoldigt demokrati og samarbejde kan leves i Danmark og Tyskland. De gør materialet mere håndgribeligt og inviterer til videre refleksion og diskussion.

Oplev demokratiet der, hvor det starter

NETE-projektet ønsker også at opfordre unge mennesker i den dansk-tyske grænseregion til at give udtryk for deres mening og deltage aktivt i demokratiske processer – både i skolen og i hverdagen. Men hvordan kan man fremme denne form for mod? For at finde svarene har vi talt med tre aktører, der i deres arbejde netop tager fat på dette punkt: Ulla Bay Kronenberger, Elisa Priester og Manfred Conrath. De kommer fra forskellige områder – teaterpædagogik, kulturformidling og uddannelsessystemet – og skaber rum, hvor unge mennesker kan eksperimentere, udtrykke sig og opleve, at deres stemme har betydning.

Ulla Bay Kronenberger

Kulturformidler, instruktør og teaterterapeut, der ser scenen som et sted for deltagelse og udtryk. I sit arbejde skaber hun rum, hvor mennesker kan udvikle selvbevidsthed, dele deres historier og opleve demokrati i fællesskab gennem leg.

Teater som rum for medvirken og møder

Ulla Bay Kronenberger er freelance teaterpædagog, instruktør og teaterterapeut. Hos hende er det ikke det færdige teaterstykke, der står i centrum, men mennesket – og dermed også spørgsmålet: Hvad får unge til at engagere sig? Gennem mange år har Ulla udviklet forskellige formater, hvor unge tager ansvar, medvirker og forhandler samfundsmæssige spørgsmål – både på scenen og, vigtigst af alt, i mødet med hinanden. Hun er nemlig overbevist om, at demokrati skal opleves, ikke blot forklares.

Demokrati som livsform

For Ulla er demokrati ikke kun et politisk system, men en livsform – “som et forhold, der skal plejes,” som hun siger. Denne tilgang præger også hendes arbejde med unge. For hende er teater et demokratisk erfaringsrum: Der er ingen faste roller, intet “rigtigt” eller “forkert”, men processer, der er åbne for deltagelse, medbestemmelse og mangfoldighed.

I hendes arbejde er det ikke de samfundsmæssige emner i sig selv, der er i fokus, men de mennesker, der bærer dem med sig. Et centralt projekt er **“Schöne Neue Welt”**, et integrerende og inkluderende teaterprojekt, som hun har gennemført flere gange siden flygtningekrisen i 2015. Her fortæller unge fra vidt forskellige miljøer deres egne historier og spiller dem for deres klassekammerater.

Deltagelse i praksis

Ulla lægger stor vægt på deltagelse: Unge bidrager med deres idéer, erfaringer og ønsker og er med til at bestemme, hvilke temaer der skal tages op. For hende er det den eneste måde at tage dem "virkelig alvorligt" på. Samtidig ser hun også udfordringerne: Mange unge oplever politik som noget abstrakt eller uoverskueligt. Derfor er det så vigtigt at formidle demokrati på en fysisk og konkret måde – for eksempel gennem teaterøvelser, hvor enighed og uenighed ikke kun diskuteres, men afprøves.

Hendes metoder, som "ja/nej-spillet" eller tovtrækning, tager udgangspunkt i kroppen. Her forsvinder mobiltelefoner og skærme for en time – det handler om ægte samvær. "Vi lever meget komfortabelt," siger Ulla. "Men hvad betyder det at tage ansvar? At se et andet menneske i øjnene?"

Hendes arbejde møder ofte strukturelle udfordringer: manglende anerkendelse, usikker finansiering og stort bureaukrati. Alligevel er hun overbevist om, at demokratiet har brug for kulturelle rum, hvor mennesker kan prøve sig frem og udtrykke sig – uanset baggrund, uddannelse eller status. "Jo større krise, jo mere kunst," siger hun.

Ulla var også involveret i projektet **"Demokrati i krig og fred"**, en todages dansk-tysk workshop, hvor unge spillede teater sammen og arbejdede med historiske og aktuelle konflikter. Her blev legen broen mellem kulturer og perspektiver og teatret fællesnævner.

Mellem mod og medfølelse

Hvis hun kunne give de unge et budskab med på vejen, ville det være: "Fejr livet! Vær artige og vilde." For netop mellem mod og medfølelse, mellem holdninger og frihed, opstår der ifølge Ulla et levende demokrati.

Hendes arbejde viser på imponerende vis, hvordan teater kan blive et levende sted for samspil, møde og demokratisk læring. I hendes projekter skaber hun rum, hvor unge ikke blot bliver hørt, men aktivt involveret – som eksperter i deres eget liv. Her er fokus ikke på færdige løsninger, men på fælles spørgsmål og åbne processer. Hun forener kunstneriske udtryksformer med politisk dannelse og skaber fællesskaber, der anerkender og styrker mangfoldighed. På trods af strukturelle udfordringer forbliver hun tro mod sin grundholdning: Demokrati skal opleves, føles og formes – og netop det gør teatret muligt.

"Demokratiet i Tyskland forbliver stærkt, hvis vi holder det levende med respekt, åbenhed og ægte debat."

– Ulla Bay Kronenberger

Elisa Priester

Teaterproducenten, teaterpædagogen og kulturformidleren formidler forskellige emner gerne på en legende måde. Med udgangspunkt i deltagernes erfaringer og interesser udvikler hun hver gang et nyt og unikt teaterstykke sammen med dem.

Teater som et sted for levende demokrati

Elisa Priester er medstifter af Theater Kormoran og arbejder som børneteaterproducent og teaterpædagog. Allerede i børnehaven opdagede hun sin passion for teatret og vidste tidligt, at det var denne verden, hun ville arbejde i. Som ung fik hun også erfaring med at arbejde med børn, og derfor var det oplagt for hende at forene de to områder. Under sine studier i kulturvidenskab og æstetisk praksis specialiserede hun sig hurtigt i børneteater og teaterpædagogik. Det, der fascinerer hende ved teatret, er den kreative fordybelse i forskellige temaer og det umiddelbare nærvær i øjeblikket. Hun brænder især for at skabe et rum, hvor børn kan bringe deres egne idéer og forestillinger på scenen.

Teater som en fælles proces

Demokrati spiller en central rolle for Elisa Priester – både personligt og kunstnerisk. For hende er teater altid en fælles proces, hvor man forhandler sig frem og træffer beslutninger sammen. I hendes kunstnerkollektiv følger forestillinger aldrig en fast skabelon, men bliver udviklet fra bunden hver gang. Det betyder også, at alle stemmer bliver hørt; flertalsbeslutninger kan træffes, men hvert barn har vetoet. Det er vigtigt for hende, at alle deltagere kan spejle sig i det, der sker på scenen, og føler sig trygge i processen.

Scenen som politisk rum

Hun oplever igen og igen, hvordan teater kan have politisk betydning. Når børn får en scene til deres idéer, fantasier og forestillinger, får publikum indblik i deres tanker. Det kan være alvorligt – for eksempel når børn stiller apokalyptiske spørgsmål om klodens fremtid – men det kan også være legende og humoristisk. Uanset form og indhold får de unge skuespillere en vigtig erfaring: Deres tanker betyder noget og bliver taget alvorligt.

Et centralt mål i hendes teaterpædagogiske arbejde er at gøre demokratiske processer konkrete og håndgribelige. Hun ser ikke sig selv som den, der bestemmer, men som en ledsager: Hun skaber rammerne, hvor børn kan afprøve deres idéer og udtrykke dem kunstnerisk. På den måde viser hun, hvordan forestillinger kan forbindes og omsættes til teatraliske udtryk. Sammen med Theater Kormoran udvikler hun forestillinger, der altid rummer participatoriske elementer. Bag dette ligger overbevisningen om, at man forstår et emne bedst, når man oplever det med så mange sanser som muligt – gennem egen handling frem for blot at være tilskuer. Børnenes idéer beriger igen og igen det kunstneriske arbejde.

Selvtilid gennem deltagelse

Elisa ser især følelsen af ikke at blive taget alvorligt – eller oplevelsen af alligevel ikke at kunne gøre en forskel – som en barriere for unges politiske og sociale engagement. Derfor er det afgørende for hende at give børnene frihed til at udfolde sig og derigennem opnå en oplevelse af selvstændig handlekraft. Teatret giver et beskyttet rum, hvor de kan udvikle og udtrykke deres egne meninger uden at blive dømt eller korrigeret. Elisa får ofte tilbagemeldinger, der viser, at hendes arbejde gør en forskel. Børn, der i begyndelsen var tilbageholdende, tør pludselig mere, bliver mere modige i deres sprog og fremtoning eller udvikler en stærkere ansvarsfølelse. Sådanne øjeblikke bekræfter hende i, at kultur kan være meget mere end underholdning: Det er politisk dannelse i ordets bedste forstand.

Ønske om mere plads til kreativitet

Hendes største ønske er at give børn og unge endnu mere tid, plads og ressourcer til kreative projekter, hvor demokrati kan opleves i praksis. Hun er overbevist om, at fælles kunstneriske processer kan bidrage til, at unge ikke kun lærer om engagement og samfundsdeltagelse i teorien, men også mærker det i virkeligheden.

”

”Jeg tror på fællesskabets kraft – i samspillet skabes der mere, end når man står alene. At give børn en scene betyder at give dem synlighed og medbestemmelse.”

– Elisa Priester

Manfred Conrath

Manfred Conrath er pædagogisk rådgiver ved Pædagogisk Udviklingscenter Aabenraa med fokus på teknologi i undervisningen. Han har stor erfaring med IT-implementering, rådgivning af lærere og udvikling af workshops og oplæg om digital uddannelse.

Demokratisk uddannelse og medborgerskab

For Manfred Conrath hænger teknologi, læring og demokrati tæt sammen. Han er overbevist om, at når man ønsker aktive borgere i dag, må man give børn og unge mulighed for at færdes sikkert og ansvarligt i en digital verden. Det handler ikke kun om tekniske færdigheder, men også om kompetencer som fællesskab, udtrykskraft og ansvarlighed – alle centrale byggesten i et levende demokrati.

Digital deltagelse som demokratisk kompetence

Manfred understreger, at demokrati i dag også udspiller sig online. Det skaber nye muligheder for deltagelse, men også udfordringer som hård tone, misinformation og såkaldte "filterbobler". Derfor er "digital deltagelse" uundværlig: Eleverne skal lære at kommunikere respektfuldt, forholde sig kritisk til information og forstå de digitale strukturer, de bevæger sig i.

Teknologi som værktøj til deltagelse

Digitale værktøjer kan styrke elevernes deltagelse gennem eksempelvis onlineafstemninger, diskussionsfora eller idéplatforme. På den måde får også de mere tilbageholdende elever mulighed for at komme til orde. Teknologier som AI og VR åbner desuden nye muligheder for at gøre komplekse samfundsmæssige emner forståelige og nærværende – for eksempel gennem simuleringer af politiske processer.

Praktiske eksempler

Conrath peger på projekter, hvor elever arbejder med programmerbare Micro:bits om FN's bæredygtigheds mål, eller hvor skoleprojektet **"Skolevalg"** kombinerer politiske debatter med produktion af kampagnevideoer på sociale medier. Sådanne formater styrker elevernes forståelse af, at deres stemme har betydning.

Metoder til mere demokratisk handlekraft

Conrath anbefaler projektorienterede tilgange og digitale værktøjer, der giver eleverne reel indflydelse på beslutninger i hverdagen. Medbestemmelse øger både ansvarsfølelse og motivation. Det afgørende er, at teknologien understøtter det pædagogiske mål – og ikke omvendt.

Vision for fremtiden

På længere sigt ønsker Manfred, at digital deltagelse integreres på tværs af alle fag og undervisningsformer, herunder arbejdet med etik, rettigheder og ansvar på nettet. Hans drømmeprojekt er **"Unge hacker demokratiet"**, et grænseoverskridende skoleprojekt, hvor unge løser lokale udfordringer med digitale værktøjer og præsenterer deres ideer for virkelige beslutningstagere.

Kernebudskab

Demokratisk dannelse bygger på nysgerrighed og leg: Når man får lov til at eksperimentere, bliver vejen ind i deltagelse lettere – ikke af pligt, men af overbevisning.

"Demokrati lever af deltagelse – også digitalt. Derfor må vi give børn og unge mulighed for at bevæge sig sikkert og selvsikkert i den digitale verden."

– Manfred Conrath

Personlige indblik – demokrati i dialog

For Bela Bergemann og Paul Mattis Quarck, der begge arbejder i Flensburgs byforvaltning, er demokrati mere end et abstrakt princip. De forbinder det med deltagelse, hverdagserfaringer og med ansvaret for at forstå administrationen som en aktør, der aktivt former samfundet. Deres samtale viser, hvordan demokrati leves i praksis, og hvilke nye veje der er nødvendige for at gøre det både synligt og effektivt i den dansk-tyske region.

Bela ser først og fremmest demokrati som et politisk grundprincip for valg og regeringsførelse, mens Mattis lægger vægt på deltagelse og social handlekraft. Demokrati bliver levende, når mennesker føler sig set som en del af fællesskabet – og samtidig kan opleve sig selv som en aktiv del af det.

Bela Bergemann

Bela Bergemann er uddannet geograf med speciale i planlægning. Han har i mange år arbejdet med offentlig transport på grænsen mellem trafikplanlægning, takster og kommunikation. Siden 2000 har han været ansat i Flensburgs forvaltning, og siden efteråret 2023 har han haft ansvaret for det dansk-tyske og internationale samarbejde.

Paul Mattis Quarck

Mattis Quarck har siden 2020 arbejdet som projekt- og kulturkoordinator i Kulturbüro Flensburg. Her er han primært ansvarlig for sociale medier, PR og det dansk-tyske samarbejde. Derudover er Mattis musiker og spiller i rockbandet *Ghosttrip*.

Samspil mellem politik og forvaltning

Beslutninger om tilskud, projekter og programmer træffes i demokratisk legitimerede fora som byens kulturudvalg. Forvaltningen ser sig selv ikke blot som en neutral udøvende instans, men som en aktiv medspiller, der tænker med i processerne, formulerer forslag og vurderer deres gennemførlighed og relevans.

Bæredygtighed gennem netværk

Både Bela Bergemann og Paul Mattis Quarck understreger vigtigheden af, at projekter som NETE fører til varige strukturer og resultater. Personlige kontakter, uformelle samtaler og fælles oplevelser – som eksempelvis under studieture – opleves som særligt værdifulde, fordi de skaber et grundlag for fremtidige samarbejde.

Deltagelse med effekt

Deltagelse skal kommunikeres tydeligt og tages alvorligt. For mange deltagelsesprocesser uden tydelig opfølgning og implementering kan underminere tilliden til både politik og forvaltning.

Grænseoverskridende samarbejde

Sprogbarrierer spiller en mindre rolle end manglende synlighed af tilbud og kontaktpersoner på den anden side af grænsen. Bæredygtigt demokratiarbejde i grænseregionen handler om at overvinde sådanne usynlige barrierer gennem møder, åbenhed og fælles ansvar.

Visioner for regionen

- **Paul Mattis Quarck:** Etableringen af en flersproget, digital eventkalender for den dansk-tyske region for at fremme deltagelse gennem større synlighed.
- **Bela Bergemann:** Oprettelsen af en tosproget avis for grænseregionen, der formidler kulturelle projekter, samfundsudviklinger og lokale historier – som en fælles "regional hukommelse".

”Når børn og skoleelever tidligt oplever det dansk-tyske samarbejde som noget naturligt, vokser der en generation op, som senere vil videreføre dette samarbejde i både forvaltning og politik.”

– Bela Bergemann

”For mig betyder demokrati mere end blot retten til at stemme. Det lever af, at man føler sig som en del af samfundet og oplever sin egen handlekraft. Mangler denne følelse af fællesskab, bryder demokratiet i sidste ende sammen. Kun den, der føler sig set, kan deltage aktivt.”

– Paul Mattis Quarck

Forståelse af demokrati og demokratisk levevis i Danmark og Tyskland

Historiske og strukturelle forskelle mellem de to nabolande

Siegfried Matlok

Siegfried Matlok (1945, Flensburg) er dansk-tysk journalist og ekspert i det dansk-tyske grænseområde. Fra 1979 til 2013 var han chefredaktør for avisen Der Nordschleswiger. Han har omfattende viden om demokrati, de strukturelle forskelle mellem Danmark og Tyskland samt regionens historie, blandt andet den tyske besættelse af Danmark under Anden Verdenskrig. Matlok er en efterspurgt kommentator i både danske og tyske medier om politiske spørgsmål i begge lande.

Interview Siegfried Matlok

Politisk kultur i Danmark og Tyskland

NETE: Måske kan du først skitsere de grundlæggende forskelle mellem dansk og tysk kultur og politik.

Siegfried: For nylig talte jeg på Hafenhofel Flensburg foran danske politikere og journalister, hvor jeg belyste de dansk-tyske forskelle, ikke kun politisk og kulturelt, men også inden for områder som sundhedsvæsen, pensioner og demokratisk deltagelse. Grundlæggende kan man sige, at den politiske kultur i Danmark er helt anderledes end i Tyskland.

Tyskland er stærkt præget af konfrontation og polarisering: "Den, der har flertallet, har ret." I Danmark er der derimod stor tillid til staten. Politik og samfund bygger på konsensus. Mindretalsregeringer er almindelige, og der er en tradition for kompromiser: politiske beslutninger sikres på tværs af partier og fastlægges ofte for flere år ad gangen. Det skaber stabile broer mellem partierne, som også nye regeringer respekterer.

Derudover findes begrebet *ordførerpleje*: Hver minister plejer personlig kontakt til ordførerne fra alle partier. Det skaber personlige relationer og tillid, uanset politiske uenigheder. I Tyskland er det ofte anderledes; selv politikere, der bor i samme område, kender ofte ikke hinanden. I Danmark ville en minister efter en heftig debat endda køre sin politiske modstander hjem i bil.

Økonomi, sociale forhold og retfærdighed

Siegfried: Danmark er ganske vist mindre, men politisk ofte "større" end Tyskland. Mens Tyskland længe var det økonomiske forbillede, har Danmark i dag solide statsoverskud, kan afskaffe afgifter og værne om et tæt samarbejde mellem stat og erhvervsliv. Der findes også uretfærdigheder i Danmark, men samfundet er præget af en stærk retfærdighedssans. Tjenestemænd betaler til pensionskassen, sundhedssystemet er solidarisk, og social sikring er en grundpille i det demokratiske koncept.

Håndtering af politiske ekstremer

Siegfried: I Tyskland ignorerer man AfD fuldstændigt, selvom partiet får over 20 % af stemmerne. I Danmark ville et parti som Dansk Folkeparti aldrig være blevet udelukket. Selv om man kan være kritisk over for deres politik, tæller deres stemmer i den demokratiske proces. Et forbud mod AfD ville være farligt, for demokratiske problemer løses ikke på den måde. Den eneste mulighed er, at regering og befolkning arbejder sammen, og at beslutningerne opleves som retfærdige. Tillid er afgørende.

”Det afgørende for tilliden til politikken er ikke kun formelle strukturer, men frem for alt følelsesmæssig tillid og social tryghed. Når mennesker føler, at politikken handler retfærdigt, accepterer de også tiltag, der medfører nedskæringer.”

– Siegfried Matlok

Emotionel tillid og social tryghed er vigtigere end blot formelle strukturer. Når borgerne føler, at politikken er retfærdig, accepterer de også tiltag, selv hvis de indebærer nedskæringer.

Identitet og fællesskab

NETE: Du nævnte ordet "identitet". Hvad betyder det konkret?

Siegfried: I Danmark taler man om *folkestyre* – ikke bare demokrati. Folket regerer, og identitet er en del af den politiske og sociale sammenhængskraft. Tilflyttere føler sig for det meste som danskere, og tilliden til fællesskabet er dybt forankret. I Tyskland har mange unge derimod svært ved at udvikle en fælles identitet, fordi nationaltænkningen er historisk belastet.

Danskerne har sociale sikringssystemer, der skaber tillid. Et eksempel er pensionen: Den, der har arbejdet, har senere en indkomst, der stort set svarer til den, man havde som aktiv. I Tyskland kan pensionen derimod være skammeligt lav. Også digitaliseringen viser forskelle: I Danmark kan man ordne mange offentlige ærinder på få minutter via apps, mens man i Tyskland stadig skal igennem bunkevis af papirformularer.

Grænseoverskridende samarbejde

NETE: Hvad er de største udfordringer i det dansk-tyske samarbejde?

Siegfried: Der mangler især gensidig forståelse. Sprog, kultur og kendskab til hinandens systemer – alt det halter ofte. Tosprogethed er en grundlæggende forudsætning for ægte samarbejde. Engelsk er ikke nok; man skal også kunne "læse mellem linjerne". Derudover bæres mange grænseoverskridende projekter af enkelte ildsjæle, mens den brede befolkning sjældent deltager.

NETE: Spiller mindretallene en rolle i denne sammenhæng?

Siegfried: Absolut. De danske og tyske mindretal fungerer som brobyggere. De har gennem historien opbygget en gensidig grundlæggende forståelse, som andre grupper først skal tilegne sig. Siden 1990'erne har mindretallene haft stor betydning for det grænseoverskridende samarbejde.

“Ægte dansk-tysk samarbejde lever af gensidig forståelse – den, der kender sprog, kultur og systemer, kan bygge broer.”

– Siegfried Matlok

Mediernes rolle

NETE: Hvilken rolle spiller medierne?

Siegfried: Medierne kunne bidrage til større forståelse. I Danmark rapporterer mange medier regelmæssigt om Tyskland, men det sker ofte på en måde, der bekræfter stereotyper. I Tyskland er medielandskabet blevet centraliseret, og den lokale forankring går tabt, hvilket yderligere vanskeliggør forståelsen på tværs af grænsen.

Lektioner for Tyskland

NETE: Hvilke erfaringer bør Tyskland tage med sig fra Danmark?

Siegfried: Tillid, konsensus, social sikkerhed og personlige kontakter er afgørende. Demokrati er ikke kun formelt, det lever gennem et aktivt samvær. Hvis Tyskland finder måder at inddrage borgerne på, løse konflikter på en fair måde og skabe social retfærdighed, kan det blive mere stabilt. Danmark viser, at også små lande kan være politisk og samfundsmæssigt stærke, hvis de satser på konsensus, tillid og langsigtet planlægning.

NETE: Vil du sige, at der også er områder, hvor Tyskland er foran Danmark eller handler med større følsomhed?

Siegfried: Ja, for eksempel når det gælder databeskyttelse og retsstatsprincipper. Tyskland er blandt andet på grund af sin historie særligt følsomt, når det gælder overvågning eller statslige indgreb i privatlivet. Det fører ganske vist til længere sagsbehandling og mere bureaukrati, men det afspejler en stærk bevidsthed om beskyttelsen af individuelle rettigheder.

Et aktuelt eksempel er debatten om den såkaldte “chatkontrol” på EU-plan. Danmark støtter projektet, altså muligheden for at gennemse krypteret kommunikation. Den tidligere tyske justitsminister Marco Buschmann har derimod kritiseret det kraftigt og kaldt det uforeneligt med retsstatsprincipperne. Han sammenlignede det med, at staten åbner private breve. På dette område står Tyskland for en meget grundrettighedsorienteret linje.

“I Danmark hersker der stor tillid til staten, mens man i Tyskland derimod har stor tillid til betydningen af retsstaten og databeskyttelse. Begge dele har sin berettigelse, og måske ligger den ideelle balance et sted midt imellem.”

– Siegfried Matlok

KONTAKTER

Kontakter Demokrati (uddrag)

Fremme af forståelsen for demokrati

Mette Lundgaard Dinesen

Specialrådgiver hos Team Plan og Geodata,
Næstved Kommune

mldin@naestved.dk
🌐 www.naestved.dk

Sylke Willig

Afdeling for regional integration i Kreis
Schleswig-Flensburg

sylke.willig@schleswig-flensburg.de
🌐 www.schleswig-flensburg.de

Partnerskab for demokrati:
🌐 www.fuer-demokratie.de

Patrick Nielsen

Ungdomsuddannelsesreferent for mediekompetence
og partnerskab for demokrati

International uddannelsesinstitution Jugendhof
Scheersberg

nielsen@scheersberg.de
🌐 www.scheersberg.de

Stefan Kiehl

Landesdemokratiezentrum Schleswig-Holstein

stefan.kiehl@im.landsh.de
🌐 www.landesdemokratiezentrum-sh.de

Engagement, diskussion og demokratiske debatter

Philipp Cordts

Formidler og museumspædagog
KZ-Gedenkstätte Husum-Schwesing,
Kreis Nordfriesland

Philipp.Cordts@nordfriesland.de
🌐 www.kz-gedenkstaette-husum-schwesing.de

Ditte Dyrbo Hviid

Udviklingskoordinator, Kultur & Fritid,
Aabenraa Kommune

ddh@aabenraa.dk
🌐 www.aabenraa.dk

Erling Mario Madsen

Leder Frøslevlejren

Erling.Mario.Madsen@natmus.dk
🌐 www.froeslevlejren.dk

Stefanie Robl

Projektmedarbejder Idstedt Museum

stefanienrobl@yahoo.com
idstedt-stiftung@schleswig-flensburg.de
🌐 www.kultur-schleswig-flensburg.de

Christian Pletzing

Akademie Zentrum Sankelmark

c.pletzing@sankelmark.de
🌐 www.sankelmark.de

Medborgerskab

Anne Bertram

Rådgiver for kultur og økonomi ved Stab og Udvikling, Sønderborg Kommune

aebm@sonderborg.dk

🌐 www.sonderborgkommune.dk

Nils Clasen

Servicestelle Bürger*innen-Beteiligung, Schleswig

n.clasen@schleswig.de

🌐 www.schleswig.de

Demokratiuddannelse og deltagelse

Stephanie Jung

Kinder- und Jugendbüro Flensburg

jung.stephanie@flensburg.de

🌐 www.flensburg.de

Manfred Conrath

Pædagogisk rådgiver ved Pædagogisk Udviklingscenter Aabenraa

mconr@aabenraa.dk

Anders Peetz-Schou Nielsen

Tønder Kommunes Biblioteker

anpni@toender.dk

🌐 www.tbib.dk

Jens M. Henriksen

Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

jmh@dcbib.dk

🌐 www.dcbib.dk

Ulla Bay Kronenberger

Kulturformidler, instruktør og Teaterterapeut

ulla@ullabay.de

🌐 www.ullabay.de

Elisa Priester

Teaterproducent, teaterpædagog og kulturformidler

elisapriester@gmail.com

Kerstin Benus

Stadtbibliothek Flensburg

benus.kerstin@flensburg.de

🌐 www.stadtbibliothek.flensburg.de

Claudia Knauer

Verband Deutscher Büchereien Nordschleswig

knauer@buecherei.dk

🌐 www.buecherei.dk

Anna Emil

Förde-vhs Kiel

Uddannelsesleder for demokrati og forandring

Emil@foerde-vhs.de